

**The Encyclopedia Herald of
Ukraine**

2023. Vol. 15

DOI: 10.37068/evu.15.10

Article history:

received 28/11/2023

accepted 19/12/2023

published 20/12/2023

Citation: Mateshuk-Vatseba, L. (2023). The Shevchenko Scientific Society Encyclopedia in view of describing the history of Ukrainian medicine. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 15, 105-109. <http://doi.org/10.37068/evu.15.10>

© 2023 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution licence, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Енциклопедія “Наукове товариство імені Шевченка” та її внесок у висвітлення історії української медицини

Леся Матешук-Вацеба

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-3466-5276
Email: lvatseba@gmail.com

Резюме

Повідомлення репрезентує короткий узагальнений огляд перших п'яти томів енциклопедичного видання “Наукове товариство імені Шевченка” (2012–2022). Авторка, професор медицини, закономірно основну увагу приділяє висвітленню в енциклопедії медичної тематики в ретроспективному вимірі, підкреслюючи важливе значення кожного з опублікованих томів для історії української науки.

Ключові слова

Наукове товариство імені Шевченка, медицина, Енциклопедія НТШ.

The Shevchenko Scientific Society Encyclopedia in view of describing the history of Ukrainian medicine

Lesya Mateshuk-Vatseba

Danylo Halytskyi Lviv National Medical University, Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3466-5276

Email: lvatseba@gmail.com

Abstract

This communication presents a brief overview of the first five volumes of the Shevchenko Scientific Society Encyclopedia (2012–2022). The author, a professor in Medicine, naturally focuses on highlighting the medical themes within the encyclopedia in a retrospective dimension, emphasizing the significant importance of each published volume for the history of Ukrainian science.

Keywords

Shevchenko Scientific Society, medicine, The Shevchenko Scientific Society Encyclopedia.

Визначною подією для науковців академічних установ, викладачів навчальних закладів, студентів та широкого кола читачів в Україні і за кордоном став вихід у світ перших 5-ти томів енциклопедії “Наукове товариство імені Шевченка”¹ – видання про найдавніше наукове громадське товариство в Україні. Перший її том було опубліковано у 2012 р., а рівно через десять років оприлюднено вже 5-й том. Це справді “книга знань”, яка цілісно охоплює все, що пов’язано з діяльністю НТШ від 1873 до наших днів. Ця велика узагальнювальна праця дає змогу оглянути пройдений шлях НТШ як громадської наукової інституції за 150 років, проаналізувати досягнення національної науки в останніх десятиліттях ХІХ, впродовж ХХ та перших десятиріч ХХІ століття. Енциклопедія подає уявлення про здобутки української наукової установи, що передувала Академії наук України. Вона охоплює історію усіх сфер життя інституції та її контакти з різними національними, закордонними науковими інституціями та навчальними закладами. Наприклад, у ній описано голландські (нідерландські) та німецькі наукові й громадські інституції у зв’язках із Науковим товариством ім. Шевченка. Із Гродно (Білорусь) 1920 р. надходила у Бібліотеку НТШ у Львові щоденна політично-літературна й економічна газета “Беларускае слова” (орган Гродненського білоруського національного комітету), видано і переслано до Львова 78 номерів газети (02.10.1920 – 07.01.1921).

¹Купчинський, О. (Ред.). (2012). *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія* (т. 1: А–Бібл). Львів, Київ: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України; Купчинський, О. (Ред.). (2014). *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія* (т. 2: Бібл–Вес). Львів, Київ: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України; Купчинський, О. (Ред.). (2016). *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія* (т. 3: Вес–Глин). Львів, Київ: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України; Купчинський, О. (Ред.). (2019). *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія* (т. 4: Глин–Даш). Львів, Київ: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України; Купчинський, О. (Ред.). (2022). *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія* (т. 5: Даш–Ж). Львів, Київ: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

Цікавим видається третій том, оскільки в ньому підкреслено потужну видавничу діяльність НТШ, здобутки видавничо-поліграфічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка, видавництва Наукового товариства ім. Шевченка “Книга” в Мюнхені, видавничої комісії НТШ у Філадельфії (США), видавничого фонду в НТШ Богдана Лепкого, який слугував доказом громадської підтримки і великої довіри інтелігенції до праці Товариства. Між тим, четвертий і п’ятий томи видано завдяки фінансовій підтримці небайдужих осіб і організацій, серед них – Українська федеральна кредитова кооператива “Самопоміч” у Нью-Йорку, Фонд родини Піщорів при Фундації ім. Тараса Шевченка у Вінніпезі (Канада), Державний фонд фундаментальних досліджень України, а також пожертви зі спадщина Едварда Бродацького (1926–2007) у Лондоні. Це також свідчить про затребуваність і важливість цієї енциклопедії для суспільства. Окремою формою підтримки видання є допомога Інституту енциклопедичних досліджень НАН України (Київ) – у стінах установи було апробовано методичні основи й концептуальні засади енциклопедичного видання, від початку реалізації проєкту й донині четверо штатних співробітників цього інституту працюють над укладанням Енциклопедії. Співпраця між НТШ й Інститутом енциклопедичних досліджень має тривалу історію, адже інститутський проєкт “Енциклопедія Сучасної України” зародився у середині 90-х років минулого століття з ініціативи голови НТШ в Європі професора Аркадія Жуковського й був підтриманий тодішнім головою НТШ у Львові професором Олегом Романовим. Багато членів НТШ є авторами статей ЕСУ, а її томи виходять під грифом Національної академії наук та Наукового товариства ім. Шевченка.

Підготовка енциклопедичного видання вимагає широкої ерудиції, спеціальних вмінь та глибинних знань усіх сфер діяльності НТШ. Саме відповідальному редактору енциклопедичного видання, Олегові Купчинському, відомому українському вченому-історичу, філологу, археографу, доктору історичних наук, професорові, голові НТШ в Україні, головному науковому співробітнику Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, редактору “Вісника НТШ” та “Записок НТШ”, членові Української вільної академії наук, почесному членові Українського геральдичного товариства вдалося фахово окреслити проблематику дослідження, зробити найбільш об’єктивний і комплексний аналіз першої неофіційної української академії наук, яка стояла на захисті всього національного. За словами О. Купчинського, “підготовка Енциклопедії – справа нашого національного престижу, доказ нашої вартості перед своїм народом і світом”. Енциклопедія НТШ досягає основної мети видання – дати сучасному читачеві різнобічне уявлення про історичний розвиток найдавнішої української наукової установи у контексті її діяльності та про поступ національної науки в Україні.

Це – унікальне видання про видатних особистостей української та світової науки, важливе місце серед яких відведено, зокрема, представникам медичної галузі. Уже з перших п’яти томів читач може отримати вичерпну інформацію щодо діяльності біологічно-медичної комісії Наукового товариства ім. Шевченка в Америці. Зокрема, довідуємося, що комісія діяла від грудня 1953 до березня 1963, загалом відбулося 8 засідань, що проводилися в рамках конференцій Математично-природописно-лікарської секції НТШ в Америці під час загальних наукових з’їздів НТШ у Нью-Йорку. До складу цієї комісії в різні роки входили лікар-психіатр М. Міщенко, лікар-терапевт Р. Осінчук, лікар Р. Лисяк, лікар-терапевт Б. Гординський, лікар В. Плющ. Із гасла дізнаємося про тематику наукових доповідей, що свідчить про відповідність наукових досягнень українських лікарів найвищому світовому рівню. Біологічно-медична комісія припинила свою роботу 1963 року, а її члени продовжили наукову діяльність

і надалі доповідали про результати своїх досліджень під час наукових з'їздів НТШ Америки та НТШ Канади.

Видання висвітлює діяльність крайових Наукових товариств ім. Шевченка та їхніх осередків в Україні й за кордоном. Приміром, з енциклопедії довідуємося, що 1 березня 1951 р. засновано Детройтський осередок НТШ Америки (штат Мічиган), до якого належав лікар-оториноларинголог, відомий громадський діяч, меценат, дійсний член НТШ Америки Павло Джуль, обраний 1992 р. президентом СФУЛТ (Світової федерації українських лікарських товариств), очолював три конгреси СФУЛТ, нагороджений грамотою “Українець року Детройт-Віндзор”, завдяки д-ру Павлу Джулю перекладено і видано Англо-український словник медичної термінології, Англо-український медичний словник Дорланда, Анатомічний атлас людини Френка Неттера, Медична ембріологія за Лангманом, низку підручників та ін. Члени осередку провадять науково-дослідницьку роботу, організують конференції, виставки, публікують наукові праці, співпрацюють з політичними та громадсько-освітніми організаціями і товариствами, студентською молоддю.

Невід'ємною частиною НТШ завжди був Європейський відділ Наукового товариства ім. Шевченка, перші засновчі збори якого відбулися 23 березня 1952 р. після переїзду Головного відділу НТШ Європи із Мюнхена (Німеччина) в Сарсель (Франція). Осередок очолив В. Кубійович, увага його членів зосереджувалася на підготовці “Енциклопедії українознавства”, виданням “Вістей європейського відділу Наукового товариства ім. Шевченка”, 1955 р. було змінено назву на “НТШ в Європі”. У п'ятому томі міститься інформація і щодо Дніпровського та Донецького осередків НТШ, заснованих 1997 року, членами осередку було започатковано видання політематичного часопису “Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка”, який охоплює і серію “Біологія, біофізіологія, медицина, психологія”. Цей том містить також гасла про “Енциклопедію історії України”, “Енциклопедію Сучасної України”, “Енциклопедію українознавства”, “Енциклопедію української діаспори”.

Особливе зацікавлення викликають відомості про лікарів – членів НТШ. Зокрема, на сторінках енциклопедії широко висвітлено життєвий і творчий шлях лікаря-інфекціоніста Михайла Андрейчина, лікаря-хірурга Бориса Андрієвського, лікаря-терапевта, фізіолога, геронтолога Івана Базилевича, лікаря-психоаналітика Степана Балея, невропатолога, психіатра, фізіолога Володимира Бехтерева, лікаря-терапевта Осипа-Ярослава Береста, лікаря-кардіохірурга Ярослава Барвінського, лікаря-рентгенолога, дійсного члена НТШ Америки Лариси-Тетяни Біланюк, лікаря-хірурга, онколога, доктора медичних наук, професора, дійсного члена НТШ Бориса Білинського, лікаря-хірурга Тита-Євгена Бурачинського, медика, педагога, філософа, природознавця Данила Велланського, лікаря-педіатра, дійсного члена НТШ Стефана Ватєва, лікаря, члена управи НТШ Європи, члена Африканської групи НТШ Бориса Витязя, лікаря-психіатра, дійсного члена НТШ Америки Олега-Мирослава Волянського, лікаря-мікробіолога, імунолога дійсного члена НТШ Америки Романа-Богдана Воробця, лікаря-стоматолога Степана Вороха, фізіолога, історика медицини, професора Ярослава Ганіткевича, лікаря, громадського діяча, члена НТШ з 1899 р. Григорія Гарматія, психолога, гіпно-терапевта, громадського діяча, дійсного члена НТШ Австралії Євгена Гливу, лікаря, публіциста, поета, громадського діяча, видавця Івана Головацького, гігієніста та епідеміолога, громадсько-політичного діяча, дійсного члена НТШ Івана Горбачевського, лікаря-терапевта, дерматолога Богдана-Зиновія Гординського, невролога, фармаколога, дійсного члена НТШ Європи Олега Горникевича, лікаря-хірурга, ортопеда-травмато-

лога, громадського діяча Павла Горницького, лікаря, члена НТШ Олександра-Олекси Грабовського, акушера-гінеколога, онколога, дійсного члена НТШ Америки Мирослава Грешишина, лікаря-хірурга, громадського діяча, члена НТШ Америки Юрія Грицеляка, лікаря-офтальмолога, науковця, публіциста, члена НТШ Ярослава-Константина Грушкевича, лікаря-кардіолога, клінічного фізіолога, науковця, дійсного члена НТШ Америки Ігоря Гусака, лікаря-стоматолога, публіциста, громадського діяча, члена НТШ Канади Матея-Івана Гути, лікаря-оториноларинголога, науковця, педагога, дійсного члена НТШ Європи Івана Давидова-Давиденка, лікаря-інфекціоніста, бактеріолога, одного із засновників української медичної термінології, дійсного члена НТШ Осипа Дакури, лікаря-гігієніста, доктора медичних наук, професора, голови Лікарської комісії НТШ (1994–2006) Ірини Даценко, лікаря, громадського діяча, мецената НТШ Пилипа Демуса, лікаря-вірусолога, онколога, патолога, Дійсного члена НТШ Америки Леонтія-Людомира Дмоховського, лікаря, відомого громадського діяча Сильвестра Дрималика. У статті про Венесуельську групу НТШ цінною є згадка про лікаря-оториноларинголога Л. Стаховського. З енциклопедичних статей довідуємося про тематику наукових досліджень цих та інших осіб, що свідчить про відповідність наукових досягнень українських лікарів найвищому світовому рівню.

Ми зупинилися на окремих питаннях змісту, не варто забувати, що йдеться лише про п'ять томів задуманої багатотомної роботи. Хоча вже нині можна стверджувати, що енциклопедію укладено на найвищому професійному рівні. Енциклопедичне видання "Наукове товариство імені Шевченка", без сумніву, – фундаментальне, багатовекторне за змістом дослідження, що може слугувати зразком для написання інших довідників про українські наукові установи.